

УДК 351.743(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.2.52>

В. В. Буга

кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету № 4
Донецького державного університету внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

У статті автором на основі абстрагування методу правового регулювання на галузевому рівні здійснене узагальнення характеристик його одиничних (на рівні юридичної норми) виявів. З іншого боку, лише з'ясувавши властивості загального методу правового регулювання і спираючись на ці, пронизуючі усі підпорядковані ланки права характеристики, автор зміг звернутись до методу правового регулювання сфери будівництва. Саме у такому русі від одиничного до загального, а слідом за цим і в зворотному напрямку – від загального до одиничного, полягає гносеологічний аспект пізнання методології дослідження адміністративно-правового забезпечення запобігання правопорушенням у сфері будівництва як явища об'єктивної дійсності, на всіх рівнях його екзистенції, у тому числі в адміністративному праві.

Наголошено, що специфіка структури предмета правового регулювання не може не обумовлювати системного характеру його загального методу. Системна природа об'єкта регуляторного впливу методу права свідчить про притаманність йому однієї з трьох визнаних філософською наукою ознак, іманентних будь-якому системному явищу взагалі, а саме: чіткої функціональної спрямованості його компонентів на системному рівні. Методологія дослідження є багаторівневою системою і передбачає застосування методів різної складності, які узгоджуються між собою та зорієнтовані на вирішення визначених автором завдань. Методи вивчення адміністративно-правового забезпечення запобігання правопорушенням у сфері будівництва в Україні – це сукупність спеціальних способів, прийомів і засобів дослідження процесів, пов'язаних із: ретельним аналізом стану правопорушень у сфері будівництва, виявлення їх конкретних причин та умов; розробкою та прийняттям загальнодержавних програм запобігання цим правопорушенням; організації та здійсненні комплексу різноманітних заходів із запобігання правопорушенням у сфері будівництва; вжиттям заходів з виявлення суб'єктів правопорушень.

Доведено, що не існує універсального методу дослідження адміністративно-правового забезпечення запобігання правопорушенням у сфері будівництва, а усі вищепераховані повинні використовуватись у їх діалектичному взаємозв'язку і дозволяють вийти на нові наукові знання та алгоритми дій щодо запобігання правопорушенням. Тобто, запропонована методологія не тільки створює ефективні та оптимальні умови для пізнання змісту об'єкта і предмета дослідження, але і є необхідною для проведення такого дослідження та впровадження його результатів на практиці.

Ключові слова: будівництво, сфера будівництва, адміністративні правопорушення, запобігання, адміністративне право, методологія, методи.

Останніми роками в методології юридичної науки науковці та юристи-практики відмічають кризисні явища, акцентуючи увагу на поширеності досліджень суто описового характеру, які зводяться до коментування правових актів, через що не мають відповідної наукової та праксеологічної цінності. Однією з причин такої

негативної тенденції визнається відсутність уявлень про методологічний інструментарій теоретико-правових досліджень.

Методологія відіграє фундаментальну роль у пізнанні змісту, сутності й характеру особливостей предмету дослідження, визначає тенденції вивчення питань, що досліджуються, а також механізм їх розкриття та повною мірою забезпечує комплексність та системність дослідження, дозволяє роз-

робити такі висновки і рекомендації, які б дійсно відігравали вагоме значення для наукової й практичної діяльності.

Методологія – це комплекс прийомів, що використовується у науці. Щодо змістовного наповнення цього комплексу, то вчені виділяють різні підходи до його тлумачення. Так, наприклад, згідно з позицією Д. Стеценка та О. Чмир методологію є сукупність методів науки, тобто способів дослідження явищ, що визначають підхід до її вивчення, планомірний шлях її пізнання та встановлення істини, а також сфера їх застосування [1, с. 82]. В. Є. Юринець, зазначив, що методологія наділена апаратом дослідження, до якого відносять: принципи організації та проведення наукового дослідження; різні методи наукового дослідження та способи його проведення; понятійно-категоріальну основу наукового дослідження, зокрема: актуальність, проблематика, об'єкт, предмет, мета, завдання, наукова новизна, евристична цінність, теоретична і практична значущість [2, с. 23].

Методологією юридичної науки вважають систему підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їх застосування для вивчення державно-правових явищ [3, с. 618]. Відомий український теоретик і філософ права П. М. Рабинович відмітив, що для юридичної науки звернення до методологічних підходів, пов'язаних із тими або іншими науковими сферами, – це питання залучення до методологічного арсеналу юриспруденції тих або інших систем і схем наукового мислення, що забезпечують поглиблене, усебічне пізнання явищ [3, с. 618].

Як зазначає С. А. Фаренік, кожен метод безумовно важливий і необхідний. Однак не слід вдаватися до таких крайнощів, як: а) «методологічний негативізм» – недооцінювати методи і методологічні проблеми, вважаючи їх незначною справою, яка «відволікає» від справжньої роботи, науки тощо; б) «методологічну ейфорію» – перебільшувати значення методу, вважаючи його більш важливим, ніж той предмет, до якого його застосовують, перетворювати метод у щось на зразок «універсальної відмички» до всього і вся,

у простий і доступний «інструмент» наукового відкриття [4, с. 38].

Однак, як вже було зазначено, саме поняття «методологія» в юридичних науках зазвичай характеризується як одне із найбільш складних та багатозначних [5, с. 38]. Така ситуація, на думку С. І. Бевз, спричинена постановкою питання про необхідність вивчення наукових методів як складно організованої системи, яка взаємодіє з усіма іншими компонентами теоретичного знання, значного розширення предметного поля методологічної проблематики на сучасному етапі розвитку науки. При цьому методологія – явище інтегральне, що об'єднує декілька компонентів: світорозуміння і фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони і категорії, загально- і конкретно-наукові методи. Тому методологію не можна зводити до одного із зазначених компонентів, зокрема методу чи до вчення про методи, оскільки за її межами залишаються інші компоненти [5, с. 38].

Для пізнання об'єктивних знань у правовому вимірі, як зазначає О. М. Костюк, застосовуються різноманітні методи, засоби, способи й принципи. Відповідно, методологія дослідження нормативного тлумачення повинна орієнтувати суб'єкта пізнання, як і в якій послідовності необхідно здійснювати процедури, які аспекти цієї проблематики слід вивчати, а від яких можна абстрагуватись, яким чином слід застосовувати в пізнанні теоретико-поняттєвий апарат, а тим самим визначати найдоцільніший шлях досягнення об'єктивної істини [6, с. 55]. Зважаючи на цю думку, все ж варто зауважити, що методи – це і є засоби й способи, що вказують на оптимальний курс (напрямок) дослідження конкретної сфери. Тому розглядати їх як окремі складові частини методології, пов'язаної зі створенням наукової концепції з формування процесу дослідження того чи іншого питання, нема потреби.

На думку Д. І. Голосніченко, методологія дослідження в юридичній науці – це не простий набір певних основоположних понять та категорій, не просто сукупність прийомів і методів. Це більш ємне поняття. Методологія є теоретичним обґрунтуван-

ням доцільності застосування відповідних підходів і способів, які використовуються для проведення певного теоретико-юридичного дослідження, а також дібрана на науковій основі для означеної мети система прийомів і способів, тобто відповідних методів [7, с. 10].

Як зазначає Ю. М. Туровець, встановлення наукових джерел щодо методології досліджень дає підстави констатувати складність цієї категорії, зважаючи на те, що юридична наука не характеризується однотайністю у тлумаченні та змісті поняття «методологія», як і більшість правових категорій, що можемо пояснити різноманітністю галузей правової науки, підходами до формулювання методології дослідження в кожній із них, а також науковими баченнями, яких дотримуються фахівці в межах теорії права та теорії, зокрема, адміністративного права [8].

Використання методів пізнання пов'язано не тільки з теорією, а й практичною стороною тієї сфери суспільного життя, проблеми якої досліджуються. В юридичній науці, враховуючи її галузеву специфіку та особливості поставлених наукових цілей і завдань, використовують різні методи дослідження. Горизонтальну структуру методології, на думку вчених, утворюють види методів певного рівня (загальнонаукові, конкретно-наукові), а вертикальну – її рівні в напрямку від вищого до нижчого шляхом виділення компонентів за ступенем їх ієрархічної залежності (підпорядкованості). Вчені виокремлюють такі рівні (компоненти) вертикальної організації методології: домінуючий світогляд, тип правового мислення, парадигми, методологічні підходи, методи та процедури [9, с. 66].

Узагальнюючи наведені позиції, погляди та наукові концепції вітчизняних науковців, приходимо до висновку, що методи вивчення адміністративно-правового забезпечення запобігання правопорушенням у сфері будівництва в Україні – це сукупність спеціальних способів, прийомів і засобів дослідження процесів, пов'язаних із: 1) ретельним аналізом стану правопорушень у сфері будівництва, виявлення їх конкретних причин та умов; 2) розробкою та прийняттям

загальнодержавних програм запобігання цим правопорушенням; 3) організацією та здійсненням комплексу різноманітних заходів із запобігання правопорушенням у сфері будівництва; 4) вжиттям заходів з виявлення суб'єктів правопорушень тощо.

Складність, різнобічність і міждисциплінарний підхід до наукового дослідження адміністративно-правового забезпечення запобігання правопорушенням у сфері будівництва зумовлюють необхідність використання різних методів і прийомів наукового пізнання. Методологічний підхід дає змогу відтворити генезис цього процесу: проектування будівництва, відповідність стандартам якості, будівельним нормам та правилам; теоретичні підходи до понять, які застосовуються при дослідженні цієї сфери; законодавчі аспекти тощо. Методи наукового дослідження мають бути використані комплексно, у взаємодії один з одним, доповнюючи один одного.

Фундаментальні принципи досліджень, за визначенням О. С. Доценко, ґрунтуються на узагальнених, філософських положеннях, які відображають найсуттєвіші ознаки об'єктивної дійсності та свідомості з урахуванням досвіду, набутого в процесі пізнавальної діяльності людини. До таких принципів можна віднести принцип діалектики, який відбиває взаємозумовлений і суперечливий розвиток явищ дійсності. Діалектичне пізнання стало універсальним для всіх наук під час дослідження будь-яких питань теорії та практики [10, с. 132].

Діалектика як метод пізнання, у єдності з логікою та теорією пізнання, є фундаментальним науковим принципом дослідження багатопланової та суперечливої дійсності в усіх її проявах. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, суперечливість між сутністю та явищем, змістом і формою, дотримуватися об'єктивності під час оцінювання дійсності. Досвід і факти за такого підходу виступають джерелом, основою пізнання, а практика – критерієм істинності теорії. Разом з тим, діалектика як фундаментальний принцип і метод пізнання не підмінює конкретно наукові

методи, пов'язані зі специфікою досліджуваної сфери. Діалектика виявляється в них і реалізується через них відповідно до вимог спадкоємності й не суперечності в методології [11, с. 58].

Діалектичний метод, на думку І. О. Бандурки, визначає підхід до досліджуваних об'єктів, явищ, факторів як певної підсистеми складної системи забезпечення правопорядку, обґрунтовує методологічну основу для застосування інших загальнонаукових і спеціальних методів дослідження [12, с. 16–17]. На переконання академіка М. В. Костицького, діалектичний метод є універсальною логічною формою мислення, в якій відображені ті загальні властивості, відношення і зв'язки, які існують в об'єктивній реальності. Без понять і категорій, констатує філософ, пізнання дійсності було б неможливим [13, с. 13]. Погоджуючись із видатними вітчизняними науковцями, зазначимо, що діалектичний метод пізнання адміністративно-правового забезпечення запобігання правопорушенням у сфері будівництва, передбачає погляд на проблематику у взаємозв'язку з формами і складниками, а також урахування його здійснення залежно від певного історичного часу, загального рівня розвитку українського суспільства, політичної ситуації в державі, стану правового розвитку загалом, рівня правосвідомості суспільства, шкали цінностей тощо [14, с. 88–89], дозволяє розглянути зазначені правопорушення у розвитку та взаємозв'язку, виявити усталені напрями та закономірності в цілому.

Передусім зазначений метод слід використати для побудови понятійно-категорійного апарату й формулювання пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням у сфері будівництва.

Змістовно пов'язаний із діалектичним *герменевтичний* метод, що забезпечує зв'язки між нормами, їх тлумачення, єдине розуміння змісту офіційних текстів в адміністративно-правовому регулюванні. Герменевтичний метод, як зауважує І. І. Онищук, є посередником між загальною та абстрактною нормами прав і конкретними життєвими ситуаціями, до яких застосову-

ються ці норми [15, с. 38]. В доктринальних дослідженнях цей метод набуває все більшого поширення, адже відкриває нові можливості для тлумачення норм законодавства, у тому числі й щодо забезпечення запобігання правопорушенням у сфері будівництва.

Правова герменевтика – метод наукового дослідження, призначений для виявлення смислу юридичного тексту, виходячи з його об'єктивних (значення слів та їх історично обумовлені варіації) і суб'єктивних (наміри автора) підстав, інтерпретації та роз'яснення змісту юридичного тексту, зафіксованого в документі. Застосування цього методу в контексті нашого дослідження має місце під час з'ясування змісту та тлумачення текстів джерел права, законодавчих та інших нормативно-правових актів як основи правового закріплення та адміністративно-правового забезпечення запобігання правопорушенням у сфері будівництва.

Формально-юридичний метод дає можливість засвоїти внутрішні форми правових явищ та процесів на основі узагальнення і виявлення їх характеристик із метою формулювання визначень досліджуваних понять. Цей метод допомагає з'ясувати дух законодавця, виражений в юридичному тексті. За допомогою різних логічних операцій окремі правові положення перетворюються на загальні поняття, з яких також виводять певні логічні висновки та інтерпретують розглянуті категорії [16, с. 33], наприклад, такі як «адміністративно-правовий механізм», «правопорушення у сфері будівництва», «склад правопорушення» тощо. Також використання цього методу метод наукового пізнання дає можливість проаналізувати структуру, формальну визначеність ст. 96 Кодексу України про адміністративні правопорушення, її відповідність правилам юридичної техніки, взаємозв'язку з іншими нормами законодавства щодо адміністративно-правового забезпечення запобігання правопорушенням у сфері будівництва.

Один із найбільш поширених пізнавальних методів – це *екстраполяція*. Екстраполяція полягає в перенесенні знань з однієї предметної сфери на іншу, не спостере-

жувану і не вивчену, на підставі деякого виявленого відношення між ними – подібності, аналогії, тенденції [17, с. 606–607]. Використання цього методу доцільне для визначення можливості імплементації проаналізованого наявного досвіду різних наук та зарубіжних держав у вітчизняну практику щодо запобігання правопорушенням у сфері будівництва.

Поряд із цим, акцентуємо увагу на тому, що нехтування історичним досвідом, його здобутками і прорахунками, сильними та слабкими місцями правових норм минулих часів призводить до односторонності при конструюванні сучасного законодавства, повторення старих помилок або ж повторного «відкриття» вже відомих положень [18]. Саме тому, необхідно звертатись до *історико-правового* методу пізнання, шляхом аналізу історичних джерел, оскільки, відповідний метод націлює на виявлення конкретних форм прояву закономірностей державно-правового розвитку, а також з'ясування історичної послідовності та генетичних зв'язків між державно-правовими об'єктами. Так, за допомогою історико-правового методу правове регулювання аналізується з боку виникнення та розвитку правової категорії, поступового набуття нею тих властивостей, які характеризують сучасний її зміст та специфіку функціонування [19, с. 21–26].

Компаративний метод, що традиційно застосовують для визначення змісту та сутності адміністративно-правових інститутів, характеристик політики держави у сфері управління, правової догми і закономірностей її розвитку, а також для виявлення можливих шляхів удосконалення законодавства у сфері будівництва та практики його застосування.

Системно-структурний метод наукового пізнання доцільно застосувати для комплексної характеристики проблемних питань практичного застосування адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням у сфері будівництва. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає систему як сукупність будь-яких елементів, одиниць, частин, об'єднуювальних за спеціальною ознакою, призначенням [20, с. 1126].

У контексті дослідження системний підхід, передусім, сприяє формуванню відповідного розуміння суті та змісту адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням та дає можливість трактувати адміністративно-правове забезпечення запобігання правопорушенням у сфері будівництва як систему адміністративних засобів та способів, що застосовуються безпосередньо державою й спрямовані на ефективне функціонування (тобто, на запобігання правопорушенням).

Як доповнення до системного методу, доцільним є використання вже згаданого *логічного*, що передбачає засоби й способи логічного вивчення правової проблематики. Заснований на поняттях, категоріях, правилах і законах формальної логіки, цей метод дозволяє досліджувати правові питання у взаємозв'язку з іншими соціальними феноменами (політики, економіки, моральності тощо) [21, с. 189–193].

Для дослідження проблемних питань запобігання правопорушенням у сфері будівництва доцільним є використання також *функціонального* методу, основним призначенням якого є виявлення найбільш важливих умов існування, функціонування тих чи інших механізмів. Завдяки цьому методу створюються можливості для встановлення функціонування всього механізму та його окремих елементів, тобто правових норм. Використання функціонального методу дає змогу зосередитися на функціях конкретного елементу механізму правового регулювання адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства, будівельних норм, стандартів і правил під час будівництва. Це дозволяє виявити ознаки кожного елементу, ураховуючи результати його функціональності й порядку взаємодії з іншими елементами.

Серед комплексу методів, які використовуються в юридичних науках, особливе місце посідає *прогностичний* (сукупність прийомів, що дають змогу скласти науково обґрунтовані прогнози про майбутній стан правових явищ). Передбачення майбутнього результату дії певних норм значною мірою обумовлює зміст і якість їхнього ухвалення й дозволяє здійснювати теоре-

тичний прорахунок ймовірних наслідків. Відповідний метод слід використовувати під час розробки рекомендацій та пропозицій до адміністративно-правового законодавства з визначенням подальших шляхів вдосконалення механізму запобігання правопорушенням у сфері будівництва.

Отже, методологія дослідження є багаторівневою системою і передбачає застосування методів різної складності, які узгоджуються між собою та зорієнтовані на вирішення визначених автором завдань. Доведено, що не існує універсального методу дослідження адміністративно-правового забезпечення запобігання правопорушенням у сфері будівництва, а усі вищеперераховані повинні використовуватись у їх діалектичному взаємозв'язку і дозволяють вийти на нові наукові знання та алгоритми дій щодо запобігання правопорушенням. Тобто, запропонована методологія не тільки створює ефективні та оптимальні умови для пізнання змісту об'єкта і предмета дослідження, але і є необхідною для проведення такого дослідження та впровадження його результатів на практиці.

Список використаної літератури:

1. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукового дослідження : підручник. Київ : Знання, 2007. 317 с.
2. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.
3. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки. Юридична енциклопедія : в 6 т. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3 : К–М. 792 с.
4. Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження: наук.-метод. посіб. Київ: Вид-во УАДУ, 2000. 340 с.
5. Бевз С. І. Адміністративно-правове регулювання державного управління у сфері господарської діяльності в Україні: дис... док. юрид. наук. 12.00.07. Київ. 2020. 442 с.
6. Костюк О. М. Методологія дослідження нормативного тлумачення. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 54–58.
7. Голосніченко Д. І. Теорія Повноважень: вітчизняний та зарубіжний досвід їх формування : монографія. Київ. Г.А.М., 2009. 356 с.
8. Туровець Ю. М. До питання про методологію дослідження адміністративних послуг у сфері будівництва. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/07/40.pdf>
9. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності) : навч. посібник. Київ : Знання, 2008. 495 с.
10. Доценко О. С. Методологія дослідження адміністративно-правового механізму забезпечення протидії організованим злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. Вип. 6. С. 131–134.
11. Шейко В. М., Кушнарченко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. Київ. Знання, 2006. 307 с.
12. Адміністративне право України / за заг. ред. О. М. Бандурки: підручник. Харків : Вид-во НУВС, 2004. 480 с.
13. Костицький М. В. Про діалектику як методологію юридичної науки. *Філософські та методологічні проблеми права*. № 1. 2012. С. 3–17.
14. Білас Ю. Ю. Вітчизняне правозастосування: методологія дослідження. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 83–90.
15. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: моногр. Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень, 2004. 228 с.
16. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції : монографія. Суми: Сумський державний університет, 2021. 472 с.
17. Драпогуз В. Екстраполяція як метод наукового пізнання. *Гуманітарний вісник*. 2012. № 28. С. 606–612.
18. Новосад Ю. О. Про деякі історичні аспекти становлення та розвитку прокуратури, як суб'єкта запобігання злочинам. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 5. С. 112–116.
19. Тарахонич Т. І. Методологічні аспекти дослідження правового регулювання. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 20–26.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ – Ірпінь, 2004. 1425 с.
21. Луцький А. І. Загальнонаукові та конкретно наукові методи пізнання правової ідеології. *Наше право*. 2014. № 2. С. 189–193.

Buha V. Research methodology of administrative and legal support for the prevention of offenses in the field of construction

In the article, based on the abstraction of the method of legal regulation at the branch level, the author summarizes the characteristics of its individual (at the level of legal norms) findings. On the other hand, only after clarifying the properties of the general method of legal regulation and relying on these, permeating all subordinate links of the law of characteristics, the author was able to turn to the method of legal regulation of the construction sector. It is in such a movement from the individual to the general, and following this and in the reverse direction - from the general to the individual, that the epistemological aspect of knowing the research methodology of administrative and legal support for the prevention of offenses in the field of construction as a phenomenon of objective reality, at all levels of its existence, lies, including in administrative law.

It is emphasized that the specificity of the structure of the subject of legal regulation cannot but condition the systemic nature of its general method. The systemic nature of the object of regulatory influence of the method of law indicates that it possesses one of the three features recognized by philosophical science, immanent to any systemic phenomenon in general, namely: a clear functional orientation of its components at the systemic level. The research methodology is a multi-level system and involves the use of methods of different complexity, which are consistent with each other and are aimed at solving the tasks defined by the author. Methods of studying the administrative and legal support for the prevention of offenses in the field of construction in Ukraine are a set of special methods, techniques and means of researching processes related to: thorough analysis of the state of offenses in the field of construction, identification of their specific causes and conditions; development and adoption of national programs for the prevention of these offenses; organization and implementation of a complex of various measures to prevent offenses in the field of construction; by taking measures to identify the subjects of offenses.

It has been proven that there is no universal method of researching the administrative and legal support for the prevention of offenses in the field of construction, and all of the above should be used in their dialectical interrelationship and allow access to new scientific knowledge and action algorithms for the prevention of offenses. That is, the proposed methodology not only creates effective and optimal conditions for learning the content of the object and the subject of research, but is also necessary for conducting such research and implementing its results in practice.

Key words: construction, field of construction, administrative offenses, prevention, administrative law, methodology, methods.